

PSALMUL 102 AL LUI DAVID

Comentariu

Pr. ALIN CIOBANU
Master anul II

“Binecuvintează, suflete al meu, pe Domnul”

Prezentare

Psalmul 102, așa cum este cunoscut în traduceri românești care urmăresc numerotarea psalmilor conform numerotării în Septuaginta (sau 103, conform numerotării în textul ebraic), este unul din cele mai cunoscute și iubite imne de laudă^{1,2} din cartea Psalmilor, deschizând, de altfel, în forma actuală a Psaltirii, un mic șir de imnuri (Psalmii 102-106).

Textul ebraic împarte Psalmii în cinci “cărți”, imitând cele cinci cărți ale Pentateuhului³, în timp ce în cultul ortodox, găsim o altfel de împărțire, în 20 de catisme. Literatura de specialitate urmărește cu precădere structura textului ebraic. Conform acestei structuri, psalmul 102 este cuprins în cartea a patra (ce cuprinde psalmii 90-106), identificată ca o colecție de psalmi exilici, deși Diac. conf. dr. Alexandru Mihăilă atribuie psalmul 102 perioadei postexilice, datorită prezenței aramaismelor, precum și datorită

¹ Walter Brueggemann, William H. Bellinger Jr, *Psalms* (New Cambridge Bible Commentary), Cambridge, p.440.

² James H. Waltner, *Believers Church Bible Commentary: Psalms*, HERALD PRESS, p.497.

³ The Gospel Coalition, *Introduction to Psalms*, TGC Course | Introduction to Psalms (thegospelcoalition.org) accesat 15 iunie 2023.

citării clare din Isaia 40, 6-8 în versetele 15-17⁴. Cartea a patra a psalmilor invită cititorul la meditație asupra istoriei lui Israel dinaintea regatului davidic și asupra dragostei statornice a lui Dumnezeu, ca un liman în fața disperării poporului aflat în exil⁵. Aceast motiv e reluat în psalmul 102 care amintește dragostea lui Dumnezeu așa cum a făcut-o descoperită și lui Moise în vechime (v.7). Dacă psalmii 100 și mai ales 101 exprimă strigătul, rugăciunea poporului lui Israel aflat în exil, psalmul 102 vine ca un răspuns, continuând și adâncind antiteza dintre veșnicia lui Dumnezeu și vremelnicia omului, pe marginea temei centrale a psalmului: dreptatea și dragostea nemărginită a lui Dumnezeu pentru om (-ul păcătos)^{6,7}.

Dragostea lui Dumnezeu care depășește puterea de înțelegere a omului, *“după cât e cerul de nalt de la pământ”, “pe cât de departe sunt răsăriturile de apusuri”* este fundamentul nădejzii omului de a fi iertat. Astfel, fii lui Israel, ca și creștinii zilelor noastre, găsesc în cuvintele psalmului mijloc de a-și exprima recunoștința față de Domnul.

Potrivit lui Walter Brueggemann și Bellinger, fundamentul teologic al psalmului se constituie pe mărturisirea glasului Domnului către Moise din Ieșire 34:6-7: *„Domnul, Dumnezeu îndurat și milostiv și îndelung răbdător și mult milostiv și adevărat, Cel ce păzește dreptatea și face milă cu mii și mii, Cel ce șterge fărădelegile și nedreptățile și păcatele”*, făcând apel la acea parte a memoriei istorice a poporului lui Israel relevantă pentru criza exilului⁸. Psalmul îi uimește pe cei aflați în haosul exilului cu proclamația că Dumnezeu (YHWH) acționează din compasiune mai decât dintr-o judecată morală precisă. Psalmul 102 este, așadar, un text ideal pentru a contracara noțiunea că Dumnezeu revelat în scripturile ebraice este un Dumnezeu al mâniei și al judecății: aici se recunoaște tensiunea dintre dreptatea divină și milă, dar făcând apel la memoria istorică a poporului lui Israelului se evidențiază dragostea și mila Domnului.

Autorul psalmului este proorocul David, așa cum se consemnează în titlul psalmului.

Psalmul încorporează elemente ale imnelor de laudă și mulțumire, urmărind forma clasică a psalmului, îndemnul la laudă fiind urmat de argumentele pentru care se cuvine laudă⁹.

⁴ Diac. conf. dr Mihăilă, Alexandru, *Vulturul și tinerețea. Despre Psalmul 102*, 5, Ziarul Lumina, 14 ianuarie 2010, *Vulturul și tinerețea. Despre <i>Psalmul</i> 102*, 5 (ziarulumina.ro) accesat 15 iunie 2023.

⁵ Walter Brueggemann, William H. Bellinger Jr, *Psalms* (New Cambridge Bible Commentary), Cambridge, p.440.

⁶ *Ibidem*, p.441.

⁷ James H. Waltner, *Believers Church Bible Commentary: Psalms*, HERALD PRESS, p.497.

⁸ Walter Brueggemann, William H. Bellinger Jr, *Psalms* (New Cambridge Bible Commentary), Cambridge, p.443.

⁹ Walter Brueggemann, William H. Bellinger Jr, *Psalms* (New Cambridge Bible Commentary), Cambridge, p.440.

Waltner identifică șase idei principale în planul psalmului¹⁰:

- v.1-5 Introducere: Laudă pentru iertare și vindecare;
- v. 6-18 Dragostea plină de har a lui Dumnezeu față de poporul Lui - de altfel și tema centrală a psalmului;
- v. 6-7 În zilele lui Moise;
- v. 8-13 Îndelung-răbdarea Domnului și iertarea păcătoșilor;
- v. 14-18 Mila Domnului;
- v. 19-22 Concluzie: chemarea întregii lumi create de a-L binecuvânta pe Domnul.

Psalmul începe și se sfârșește cu aceeași formulă de laudă *“Binecuvintează, suflete al meu, pe Domnul”* care încadrează simetric psalmul; De altfel cadrul simetric poate fi observat în versetele începătoare 1-2 și cele finale 20-22, care accentuează imperativul *“Binecuvintează”*.

Context iudaic

Psalmul 102 (103) în exegeza iudiacă

În exegeza iudaică accentul se pune pe antiteza dintre păcătos și YHWH. În comentariul său la cartea psalmilor¹¹, unul din cele mai importante în exegeza iudaică medievală Abraham Ibn Ezra prezintă o perspectiva iudaică care subliniază ideea de penitență.

Rabinul interpretează literar referințele la boli și stricăciune din versetele 3 și 4: *“Psalmistul merita moartea datorită păcatelor sale. Domnul l-a mustrat (pe psalmist) cu boală pentru a-l pedepsi și pentru a-l face să se căiască de păcatul său, ca Domnul să-l izbăvească din cădere”*¹². Se vede aici aceeași înțelegere iudaică a bolii sau neputinței trupesti exprimată de ucenicii lui Iisus când întreabă despre orbul din naștere: *“Cine a greșit (păcătuiește), acesta sau părinții lui?”*. Înțelegerea creștină însă, exprimată prin însuși cuvintele Mântuitorului depășește această perspectivă iudaică : *“Nici el n-a păcătuiește, nici părinții lui, ci ca să se arate în el lucrurile lui Dumnezeu”* (Ioan 9, 2-3).

Accentul în prima parte a comentariul lui Ezra cade pe dreptatea lui Dumnezeu care pedepsește pentru a-i oferi celui care a căzut ridicare prin ispășirea pedepsei. Motivul dreptății lui Dumnezeu este invocat și în comentariul versetului 6: *“Cel ce face milostenie, Domnul, și judecată tuturor celor ce li se face strâmbătate”* în care rabinul care explică *“orice*

¹⁰ James H. Waltner, *Believers Church Bible Commentary: Psalms*, HERALD PRESS, p.498.

¹¹ Abraham Ibn Ezra's *Commentary on Books 3-5 of Psalms: Chapters 73-150*.

¹² *Ibidem*, p. 243

*persoană care se abate de la calea cea dreaptă va fi muștrat (cu durere). Aceasta e valabil pentru cel vinovat în fața Creatorului său. Asemenea, Dumnezeu va face dreptate când făptura Sa păcătuiește împotriva semenilor săi. De aceea spune Scriptura că face judecată tuturor celor ce li se face strâmbătate”*¹³. Se observă influența Legii Talionului (Ieș 21:23-25, Lev. 24:19-21, Deut 19:16-21) asupra gândirii și exegezei iudaice în înțelegerea dreptății lui Dumnezeu. După Legea Talionului, cei buni sunt răsplătiți de Domnul cu milă (v.13, 17-18) dar Domnul se mânie împotriva celor ce lucrează strâmbătate (v.6, 9). Prin versetul 9, exegetul iudaic arată, cu toate acestea, că Domnul judecă și pedepsește în dreptatea Sa păcătoșii, dar se milostiveste de cei care se căiesc și *“Își ține ura Sa pentru dușmanii săi”*.

Abraham Ibn Ezra remarcă însă și o dualitate în versetele 17-18, explicând: *“Torah spune că Dumnezeu face milă cu cei ce îl iubesc pe El, aceia ce sunt la un nivel înalt. Urmează cei care ascultă poruncile lui, aceia care ascultă poruncile din frică de Dumnezeu. În mod similar aici psalmistul întâi amintește pe cei ce se tem de dânsul (versetul 17), apoi explică că referirea este La cei care țin legământul Său. Totuși, cei care își amintesc de poruncile Sale se referă la cei care iubesc pe Domnul, pentru că poruncile lui Dumnezeu sunt întotdeauna înaintea lor și în inimile lor. Ei nu uita nicio clipă poruncile lui Dumnezeu”*¹⁴.

Psalmul 102 (103) în practica iudaică

Deși cartea psalmilor este cunoscută universal mai ales datorită deosebitei ei valori poetice, importanța ei teologică și liturgică este consacrată atât în cultul iudaic, cât și în cel creștin. De altfel *„Caracterul religios al cuprinsului psalmilor ne arată că scopul scrierii, compunerii și adunării lor la un loc n-a fost, în primul rând dragostea de literatură poetică sau satisfacerea unui imbold și talent poetic, ci mai mult scopul practic, și anume: practic religios”*¹⁵.

Psalmii erau folosiți cu precădere de iudei atât în cultul public, cât și în cel privat - deși nu întotdeauna sub forma cunoscută în prezent a psalmilor, în compoziții de natură similară¹⁶. Multe traduceri atât ebraice cât și eline ale psalmilor fac trimiteri la menirea lor liturgică pentru un ritual sau altul¹⁷, iar

¹³ Abraham Ibn Ezra's *Commentary on Books 3-5 of Psalms: Chapters 73-150*, p.246.

¹⁴ *Ibidem*, p.250.

¹⁵ Pr.Popescu Mălăești, *Scurte studii introductive în literatura biblică a Vechiului Testament*, în revista Biserica Ortodoxă Română, nr 4, 1924, p.204.

¹⁶ Protos. Drd. Nifon Văcăruș, *Psalmii în cultul Vechiului Testament*, articol publicat în Revista Ortodoxă Online A Mitropoliei Olteniei - ISSN 2392-6546, ISSN-L 2392-6546, 16.11.2016.

¹⁷ *Ibidem*.

alții conțin chiar indicații metodice despre cum anume să fie cântați sau recitați.¹⁸ Cântarea psalmilor ocupa o parte importantă în liturghia de la templu, acest aspect fiind preluat și introdus în liturghia de la sinagogă¹⁹ mai târziu, drept rugăciuni în comun.

În ce privește psalmul 102, Waltner confirmă utilizarea lui atât în recitarea în Sabatul Iudaic, cât și în tradițiile creștine de rugăciune, în ritualul pentru împărtășire și cel al înmormântării²⁰. Brueggemann și Bellinger spun că psalmul e potrivit pentru prilejurile de închinare în care comunitatea iudaică oferea laudă și mulțumire, prezentând cele trei părți clasice ale unui imn de laudă: introducere, corp și încheiere, ca un cadru pentru ca oamenii să-și exprime recunoștința pentru eliberarea din crize dar și pentru aducerea de jertfă²¹.

Psalmul include atât individul, cât și comunitatea în chemarea sa la laudă ca parte a cultului, prin definiție comunitar în scripturile ebraice. Vocea psalmistului devine, probabil vocea celui care liturghisește pentru a aduce laudă și mulțumire ca răspuns la toate darurile binefăcătoare ale lui Dumnezeu, cântând în numele comunității iudaice²².

Perspective patristice

Părinții Bisericii au găsit în psalmi un izvor teologic care trece dincolo de sensul literar și contextul istoric în care au fost scriși, în așteptarea lui Mesia, găsindu-și plinirea în creștinism prin lucrarea lui Hristos. Caracterul mesianic al psalmilor este amintit de însuși Mântuitorul în Evanghelie (Lc 24, 44) și dezvoltat în scrierile sfinților părinți.

Cuviosul Eftimie Zigabenu și Sfântul Nicodim Aghioritul au cules tâlcuirile marilor teologi și sfinți părinți ai bisericii precum sf. Ioan Hrisostom, sf. Vasile cel Mare, sf. Chiril al Alexandriei, sf. Maxim Mărturisitorul, sf. Grigorie Palama într-o lucrare amplă intitulată simplu *Psaltirea în tâlcuirile Sfinților Părinți*, tradusă în românește inițial în anul 1850 la Iași, de Mitropolitul Veniamin (au apărut ulterior alte ediții, precum cea folosită în studiul de față). Despre scopul și funcția psalmului 102 ei explică “*Măcar că*

¹⁸ Jinga Constantin-Ioan, *Fișe de inițiere în lectura Vechiului Testament*, Timișoara, Marineasa: 2000, p.200.

¹⁹ Protos. Drd. Nifon Văcăruș, *Psalmii în cultul Vechiului Testament*, articol publicat în Revista Ortodoxă Online A Mitropoliei Olteniei - ISSN 2392-6546, ISSN-L 2392-6546, 16.11.2016

²⁰ James H. Waltner, *Believers Church Bible Commentary: Psalms*, HERALD PRESS,, p.501.

²¹ Walter Brueggemann, William H. Bellinger Jr, *Psalms* (New Cambridge Bible Commentary), Cambridge, p.440.

²² *Ibidem*.

psalmul acesta, după Teodorit, se potrivește și evreilor celor robiți în Babilon, slobozindu-se din robie, mulțumesc printr-însul și laudă pe Făcătorul de bine, se potrivește mai bine la toți Creștinii cei din neamuri, după Chiril, fiindcă aceștia s-au slobozit dintr-o robie și mai amară, adică din cea a dracilor, și au luat faceri de bine mai multe decât Evreii"²³.

Astfel tâlcuirea psalmului deschide o perspectivă eshatologică prin versetul 4. *"Pe Cel ce izbăvește din stricăciune viața ta"* nu descrie așadar doar izbăvirea de ispitele și primejdiile sufletești și trupești ale existenței vremelnice, ci se referă la însuși viața veșnică întru învierea cea de obște, accesibilă prin jertfa lui Hristos²⁴. Avva Isihie distinge de asemeni două tipuri ale "stricăciunii", cauzale: *„Și de stricăciunea cea de acum și de cea viitoare izbăvește-mă"* adică stricăciunea îndulcirilor de acum și cea a pedepsei veșnice²⁵. Didim deasemenea vede în acest verset Mântuirea adusă de Hristos, Care *"dându-ți trup nestricat întru înviere, izbăvește din stricăciunea viața ta"*²⁶.

Tot prin perspectiva planului de mântuire al lumii tâlcuiește Avva Isihie versetul *"pe Cel ce umple de bunătăți dorirea ta"* înțelegând aici prin pofta bunătăților aceea prin care omul voiește să se facă pe sine Dumnezeu, *"pe care și Adam poftind-o, s-a silit a și-o sătura cu cele rele ale neascultării: Și care este pofta noastră? A ne chema dumnezei. Ca aceasta poftind-o Adam, a gustat din mâncarea cea oprită. Deci această poftă a noastră o a plinit Domnul prin bunătăți, de un chip cu Sineși făcându-ne după darul Botezului, și pentru aceasta ne-a numit dumnezei după har"*²⁷.

Darul învierii este arătat prin vulturul al cărei tinereți se înnoiesc atât la Sf. Atanasie *"că, semănându-ne întru stricăciune, ne sculam întru nestricăciune, ca să nu ne învechim, nici să încăpem întru stricăciune. Că prin vultur a asemănat pe cei ce se înnoiesc cu Cel zburător întru înălțime și împărătesc, și Care singur poate a privi curat în strălucirile soarelui"*²⁸ cât și la Eusebie: *"prin aceasta însemnează (...) înnoirea sufletului, zborul de pe pământ la cer, și că viața lui se va face întru lumina cea de sus; vultur Însuși Hristos Se zice, după aceasta: Ca un vultur care-Și acoperă cuibul Său (Deut. 32: 11); și după aceasta: Cu neputință îmi este a înțelege urmele vulturului ce zboară (Pilde 30: 18-19), căci dumnezeiasca fire este de neatins*

²³ Cuviosul Eftimie Zigabenu, Sfântul Nicodim Aghioritul, *Psaltirea în tâlcuirile Sfinților Părinți*, trad. De Ștefan Voronca, Editura Egumenița, Galați, 2019, p.335.

²⁴ Ibidem p. 337.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Cuviosul Eftimie Zigabenu, Sfântul Nicodim Aghioritul, *Psaltirea în tâlcuirile Sfinților Părinți*, trad. De Ștefan Voronca, Editura Egumenița, Galați, 2019, p.337.

²⁷ Ibidem, p.338.

²⁸ Ibidem.

tuturor gândurilor”²⁹. Alți părinți înțeleg “în înnoire” lucrarea Sfântului Botez în viața creștinului: *“se însemnează întinerirea ceea ce se dăruiește prin Sfântul Botez, pe această întinerire iarăși nouă Stăpânul o a dăruit prin Preasfântul Botez și, bătrânețea păcatului curățind-o de la noi, tineri în loc de îmbătrâniți ne-a făcut”*. Asemenea cu acestea zice Isaia Proorocul: *iar cei ce așteaptă pe Domnul se vor îmbrăca cu tărie, se vor întraripa ca vulturii (Is. 40: 31). Că de vreme ce atunci când ne-am zidit am primit firile cele dumnezeiești și împărătești, apoi pe acestea le-am innegrit și le-am stricat cu iscusințele cele de toate felurile ale păcatului, făgăduiește nouă acum proorocescul cuvânt câștigarea cea de-a doua oară a Împărăției”*³⁰.

Caracterul mesianic este reluat în versetul 9, *“(Domnul) Nu până în sfârșit Se va iuți, nici în veac Se va mânia”* care prefigurează venirea lui Mesia, așa cum explică Sfântul Atanasie: *„Deși Dumnezeu S-a mâniat pentru călcarea cea întru Adam și a osândit neamuri cu moarte, însă nu întinde până în sfârșit mânia, că a trimis în anii cel mai de pe urmă pe*

Unul-Nascut Fiul Său spre pierderea stricăciunii. Căci Cel ce a zis [despre] cât de lesne împăciuitor este către cei ce se pocăiesc nu are mânia stăruitoare: Căci când se va face mânie urgiei Mele, iarăși voi vindeca (Is. 7:4). Și, de Se mânie, nu face aceasta spre a strica de tot și a pierde, că aceasta ar însemna să se mânie până în sfârșit și până la stricarea aceloră asupra cărora s-ar îndrepta mânia”. Avva Isihie are o înțelegere eshatologică a versetului însă, arătând prin veac însuși veacul acesta, iar dreptatea deplină și plata se va face doar în veacul viitor, prin Judecata de Apoi: *„Pentru aceasta nici mânia nu o întrebuințează pentru totdeauna (că aceasta însemnează zicerea până în sfârșit), nici mila nu o dăruiește neîncetat celor nevrednici. Căci cum ar putea fi Dumnezeu și drept, și tare? Ori cum ar putea răsplăti fiecăruia după faptele sale? Drege dar (adică amestecă) mânia cu mila. Când este vreme de milă, o pune înainte pe dânsa, iar când e vreme de urgie, o aduce în ziua mâniei și a dreptei judecăți. Pentru aceasta și zice că nici în veac Se va mânia, adică în veacul acesta: că judecata și mânia o a păzit pentru cel viitor”*.³¹

În tâlcuirea Fericitului Teodoret al Cirului la psalmul 102 găsim deopotrivă o perspectivă eshatologică în versetul 16: *“Dar nici duhul, adică sufletul, după ce se desparte de trup, nu va mai fi, adică nu va mai locui în trup, precum locuia mai-nainte și era într-însul în viața aceasta, nici nu va cunoaște mai mult locul locuinței sale, adică trupul, deoarece, deși la Învierea cea de obște sufletele își vor lua trupurile lor, cu toate acestea, nu le*

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ Cuviosul Eftimie Zigabenu, Sfântul Nicodim Aghioritul, *Psaltirea în tâlcuirile Sfinților Părinți*, trad. De Ștefan Voronca, Editura Egumenița, Galați, 2019, p.340.

vor lua în felul prin care au fost mai-nainte, adică stricăcioase și supuse la nenumărate schimbări. Deci, precum se cuvine, din pricina prefacerii, sufletele nu le vor cunoaște.”³²

În închieierea psalmului sfinții părinți identifică o contradicție cu legea iudaică, relevând din nou caracterul universal al Mântuirii lui Hristos care se adresează întregii lumi, din toate locurile, și nu doar poporului lui David psalmistul: “Și care loc nu este al stăpânirii lui Dumnezeu? Cu adevărat, niciunul. Deci în orice loc ne vom întâmpla, fără șovăială și fără a ne sinchisi de ceva se vine a binecuvânta și a slavoslovi pe Domnul. Ce vor zice dar Iudeii la zic aceasta, care se arată că nu pot să cânte cântare în pământ străin? Că David grăirea aceasta o zice arătat, proorocind despre slujirea lui Dumnezeu cea evanghelică și nouă, neamurilor, pe care o cinstește mai mult decât pe cea dată prin Moise”. Avva Isihie întărește aceasta spunând că “în temniță, ori în palate împărătești, aducându-ți aminte că te afli călcând loc al stăpânirii lui Dumnezeu, să nu încetezi a binecuvânta pe Făcătorul a toate, ca fiecare loc să ți se facă biserică a lui Dumnezeu și adunare de îngeri și megieșie [vecinătate] a cerului”³³, urmând îndemnul Sfântului Apostol Pavel în epistola I către Timotei, capitolul 2, versetul 8: “bărbații să se roage în tot locul, ridicand mâini sfinte, fără mânie și fără șovăire”.

Valorificarea psalmului în cultul creștin

Psalmul 102 are o deosebită importanță în cultul creștin ortodox, făcând parte atât din Hexapsalm sau grupul de șase psalmi, din tipicul Utreniei, cât și din slujba de temelie a cultului, Liturghia, “însăși o Taină a Bisericii”³⁴, întrucât sfânta taină a Euharistiei “este încorporată organic în structura sa”³⁵.

Antifonul întâi a Sfintei Liturghii, așa cum este cunoscut și practicat în general în zilele noastre este alcătuit din începutul Psalmului: “Binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul, și toate cele dinlăuntrul meu, numele cel sfânt al Lui. Binecuvântat ești, Doamne”, în sine o sinteză a întregului psalm³⁶. Psalmul 102 a fost introdus ca psalm antifonic în

³² Fer. Theodorit al Cirului, *Tâlcuire a celor 150 de psalmi ai Proorocului Împărat David*, Sofia, 2018.

³³ Cuviosul Eftimie Zigabenu, *Sfântul Nicodim Aghioritul, Psaltirea în tâlcuirile Sfinților Părinți*, trad. de Ștefan Voronca, Editura Egumenița, Galați, 2019, p.340.

³⁴ Valeriu Anania, *Cartea deschisă a Împărăției: o însoțire liturgică pentru preoți și mireni. De la Betleemul Nașterii la Ierusalimul Învierii: scrisori pastorale*, Iași, Polirom, 2011, p.81.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Pr. Florin Botezan, *Sfânta Liturghie - Taina Tainelor*, site-ul Mănăstirii Dervent (Sfânta Liturghie - Taina Tainelor (dervent.ro)), accesat 15 iunie 2023.

Liturghie începând cu secolul al XIV-lea³⁷, când se cânta în întregime, așa cum se practică încă la mănăstirile din Sfântul Munte dar și în bisericile din lume, atunci când se face priveghere.

ÎPS Anania explică în lucrarea sa catehetică asupra Sfintei Liturghii, *Cartea deschisă a Împărăției*, etimologia cuvântului “antifon”, “un cuvânt grecesc care înseamnă replică pozitivă, răspuns în acord cu ceea ce s-a spus, un efect pe care eu l-aș asemăna cu ecoul”³⁸, arătând semnificația sa: (atunci când e) “cântat de popor, el preia și amplifică ceva din ceea ce s-a spus ori s-a sugerat mai înainte de către preot” - aici fiind, desigur, vorba de Ectenii. În aceeași lucrare, autorul arată că textul antifonului I este “anume extras din Vechiul Testament, ca prefigurare a bucuriei ce avea să vină prin Iisus Hristos [...] definit și mărturisit” în Antifonul al II-lea, în imnul “Unule născut”³⁹.

În explicarea sfintei Liturghii pr. Pr. Florin Botezan arată că antifoanele ne pregătesc totodată pentru intrarea în Împărăția lui Dumnezeu, simbolizată prin Liturgia credincioșilor, fiind în număr de trei “pentru că Dumnezeu este întreit în Persoane și, prin aceasta, trei e un simbol al înfinității dar al înfinității în iubire căci Dumnezeu e înfinitatea vieții în iubire, antifoanele ne pregătesc pentru a deveni părtași iubirii dumnezeiești”⁴⁰. Cu precădere antifonul I, alcătuit la persoana I singular, “este un îndemn pe care fiecare trebuie să și-l adreseze pentru o angajare totală, din adâncurile cele mai intime ale ființei, din adâncurile inimii, în slăvirea lui Dumnezeu pentru binefacerile Sale”⁴¹.

Găsim mai multe interpretări ale expresiei “toate cele dinlăuntrul meu” - cea mai frecventă făcând referință la “adâncurile cele mai intime ale ființei mele spirituale, străfundul inimii, ca participare totală la actul rugăciunii”⁴². Părinții bisericii tâlcuiesc însă în cuvintele antifonului, printr-o paralelă la textul Leviticului, care trebuie să fie starea creștinului în Liturghie: „Dacă nu a fost dată la o parte acea grăsime care acoperă cele lăuntrice ale tale, ca toate cele lăuntrice ale tale să fie curățite nu vei putea aduce lauda cuvenită lui Dumnezeu.”⁴³.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Valeriu Anania, *Cartea deschisă a Împărăției: o însoțire liturgică pentru preoți și mireni. De la Betleemul Nașterii la Ierusalimul Învierii: scrisori pastorale*, Iași, Polirom, 2011, p.98.

³⁹ Ibidem, p.99.

⁴⁰ Pr. Florin Botezan, *Sfânta Liturghie - Taina Tainelor*, site-ul Mănăstirii Dervent (Sfânta Liturghie - Taina Tainelor (dervent.ro)), , accesat 15 iunie 2023.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Valeriu Anania, *Cartea deschisă a Împărăției: o însoțire liturgică pentru preoți și mireni. De la Betleemul Nașterii la Ierusalimul Învierii: scrisori pastorale*, Iași, Polirom, 2011, p. 99

⁴³ Origen, *Omiliile la Levitic*, V, 4, citat în Ioan Usca/Ioan Traia – *Comentarii la Psalmul 102*, Ioan Usca/Ioan Traia - *Comentarii la Psalmul 102* | Ana Usca (wordpress.com), , accesat 15 iunie 2023.

În cuprinsul slujbei Utreniei, psalmul 102 este inclus integral, aducând aminte de providența milostivă a lui Dumnezeu în istorie, de optimismul și speranța poporului lui Dumnezeu în mântuirea promisă, în contradicție cu plângerea omului Legii Vechi pentru păcatele, deznădejdea și neputința sa⁴⁴. În plan simbolic, psalmii utreniei pun în antiteză vremea de întuneric de după căderea în păcat a protopărinților noștri cu mesajul psalmului 102, care mărturisește că Domnul “*nu până în sfârșit Se va iuți, nici în veac Se va mânia*”, trimițând pe Mântuitorul și arătând că “*mila Domnului e din veac în veac spre cei ce se tem de El*”.

Concluzie

Lucrarea de față prezintă atât o analiză a textului Psalmului 102 cât și a importanței sale deosebite, atât în cultul iudaic cât și în cel creștin. Teologia profundă a psalmilor nu poate însă fii cuprinsă și surprinsă cu adevărat în aceste pagini, martor stând bogăția de scrieri exegetice și patristice pe marginea Cărții Psalmilor. Mărturisim împreună cu Sfinții părinți ai Bisericii despre aceasta ce “*cuprinde ce este folositor din toate (cărțile Sfintei Scripturi). Tămăduiește rănila vechi ale sufletelor și aduce grabnică însănătoșire celui de curând rănit; îl îngrijește pe cel bolnav și îl păstrează sănătos pe cel care nu-i atins de boală; într-un cuvânt, îndepărtează, pe cât e cu putință, patimile care s-au încuibat în felurite chipuri în viața oamenilor*.”⁴⁵

Bibliografie

1. Cuviosul Eftimie Zigabenu, Sfântul Nicodim Aghioritul, *Psaltirea în tâlcuirile Sfinților Părinți*, trad. de Ștefan Voronca, Ed. Egumenița, Galați, 2019.
2. Sf. Vasile cel Mare, *Omilie la Psalmul I*; trad. Pr. D. Fecioru, în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri I*, PSB 17, EIBMBOR, București, 1986.
3. Abraham Ibn Ezra's, *Commentary on Books 3-5 of Psalms: Chapters 73-150*.
4. Cătălin Toma, *Psalmii Utreniei*, <https://doxologia.ro/psalmii-utreniei>, accesat 15 iunie 2023.

⁴⁴ Cătălin Toma, *Psalmii Utreniei* <https://doxologia.ro/psalmii-utreniei>, accesat 15 iunie 2023.

⁴⁵ Sf. Vasile cel Mare, *Omilie la Psalmul I* (PG 29, 213C; trad. Pr. D. Fecioru, în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri I*, PSB 17, EIBMBOR, București, 1986, p. 183, text ușor modificat).

5. Diac. conf. dr Mihăilă, Alexandru, *Vulturul și tinerețea. Despre Psalmul 102*, 5, Ziarul Lumina, 14 ianuarie 2010, Vulturul și tinerețea. Despre <i>Psalmul</i> 102, 5(ziarullumina.ro) accesat 15 iunie 2023.
6. James H. Waltner, *Believers Church Bible Commentary: Psalms*, HERALD PRESS.
7. Origen, *Omilii la Levitic*, V, 4, citat în Ioan Usca/Ioan Traia - *Comentarii la Psalmul 102*, Ioan Usca/Ioan Traia - *Comentarii la Psalmul 102* | Ana Usca (wordpress.com), , accesat 15 iunie 2023.
8. Pr. Constantin Jinga, *Fișe de inițiere în lectura Vechiului Testament*, Timișoara, Marineasa: 2000.
9. Pr. Florin Botezan, *Sfânta Liturghie - Taina Tainelor*, site-ul Mănăstirii Dervent (Sfânta Liturghie - Taina Tainelor (dervent.ro)), accesat 15 iunie 2023.
10. Pr. dr. Liviu Vidican-Manci, *Cateheze scrise la îndemnul și cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Andrei*, Postul Pătimirilor Domnului Cluj-Napoca, 2017.
11. Protos. Drd. Nifon Văcăruș, *Psalmii în cultul Vechiului Testament*, articol publicat în Revista Ortodoxă Online A Mitropoliei Olteniei - ISSN 2392-6546, ISSN-L 2392-6546, 16.11.2016.
12. Pr. Popescu Mălăești, *Scurte studii introductive în literatura biblică a Vechiului Testament*, în revista Biserica Ortodoxă Române, nr 4, 1924.
13. The Gospel Coalition, *Introduction to Psalms*, TGC Course - Introduction to Psalms (thegospelcoalition.org) accesat 15 iunie 2023.
14. Theodorit al Cirului, Fer, *Tâlcuire a celor 150 de psalmi ai Proorocului Împărat David*, Sofia, 2018
15. Valeriu Anania, *Cartea deschisă a Împărăției: o însoțire liturgică pentru preoți și mireni. De la Betleemul Nașterii la Ierusalimul Învierii: scrisori pastorale*, Iași, Polirom, 2011.
16. Walter Brueggemann, William H. Bellinger Jr, *Psalms* (New Cambridge Bible Commentary), Cambridge.